

ՀԻՆԳ

ՍՈՎԸ

Սարսափելի աղետն ահա չորս - Հինգ ամսից ի վեր է, ինչ տիրում է Ռուսաստանում Մահաբեր շնուվ նա տա-
րածվեցաւ երկրի գրեթէ բոլոր հայաբոյս նահանգնե-
րում: Պաշտօնական տեղեկութիւնների համեմատ՝ սով-
եալների թիւը հասնում է մինչև քսան և Հինգ միլիոնի,
իսկ ոչ պաշտօնական — ինչ աւելի հաւանական է, և ստուգ-
վում է, — մինչև քառասուն միլիոնի: Դա նշանակում
է Ռուսաստանի բոլոր բնակիչների երրորդ մասից աւել-
ին զոհ է դարձած սովին, կատարելապէս զրկված գո-
յութին ունենալու ամենավերջին միջոցից: Ոչ մի հա-
տիկ սերմ կայ ցանկու և ոչ մի ձի, մի եղ Վարել կա-
րողանալու համար: Սովամահների դիակների թիւն ան-
համար է: Սովը տիրող նահանգներում գիւղացիների
մասնակի խռովութիւնները, յուզումներն ընդդէմ կառա-
վարչական մարմինների դարձած են արդէն քրօնիկական
երևոյթ: Բայց այդ բոլորը, չը նայած իր արդէն հսկա-
յական ծաւալին, միայն նախարարի չըջան է կազմում:
Երկայ տարին աւելի կը սաստկացնէ սովը և աւելի
կընդարձակէ նրա ծաւալը, քանի որ չը ցանված տեղը
ոչինչ չէ կարող բուսնել: Եւ Ռուսաստանի պէս մէկ
ահագին երկիր, որի ժողովուրդն արդէն աղքատ է, բոլո-
րովին կը մատնվէ ամենածայրայեղ և գեւ չը տեսնված
թշուառութեան:

Սովը բնական հետեանք է առաւ ժողովրդի այն տըն-
տեսական ներքին դրութեան, որ երկար տարիներից
ի վեր տիրում է և շարունակ քայքայում առաւ գիւղա-
կան ժողովրդի նիւթական վիճակը: Ռուս ժողովուր-
դը գտնվում է այժմ տնտեսական մէկ այնպիսի չըջա-
նում, երբ նրա մէջ կատարվում է տնտեսական վիճակի
ներքին օրգանական մի փոխանցութիւն: Արդիւնաբերու-
թեան նահապետական կերպերի չըջանից դուրս գալով,
նա ոտք է գնում կապիտալիստական կերպերի չըջանը:
Քայքայվում են գիւղական համայնքները, դարգանում է
քաղաքային պրօլետարիատի հետ միասեղ գիւղական
պրօլետարիատը: Դրա հետ կից, բնականաբար, նոյնպէս

դարգանում է քաղաքում կապիտալիստ դասակարգը և
գիւղում վախառու, կուլակ (accapareur) դասակարգը:
Այդ ամբողջ պրօցէսի ընթացքում արդիւնաբերութեան
միջոցները, որ գեւ ցրված են շատերի ձեռքն ու առան-
ձին առանձին պատկանում են բազմաթիւ անհատ - ար-
դիւնաբերողներին և կազմում անհատական արդիւնաբե-
րութեան միջոցների, կամաց կամաց համախմբվում, կեն-
տրոնանում են սակաւաթիւ ունեւոր անհատների ձեռ-
քը: Այդ միջոցները, որ բաժան - բաժան կերպով սեփա-
կանութիւն էր միլիոնաւոր անհատների, գնալով առա-
ւել կամ պակաս արագութեամբ դառնում է այլ ևս ա-
ւելի ու աւելի սակաւաթիւ անձերի սեփականութիւն, և
ժամանակի ընթացքում կատարվում է արդիւնաբերու-
թեան միջոցների կենտրոնացում: Այդպիսով աշխատա-
ւոր ժողովրդի հետ տեղի է ունենում այն, ինչ կոչվում
է էքսպրօպրիացիա (expropriation): Այսինքն խո-
չոր հողատէր և ինդուստրիական դասակարգերը ժա-
մանակի ընթացքում աշխատաւոր ժողովրդին կատարելա-
պէս զրկում են ամեն սեփականութիւնից: Եւ նրանց
հողմից այդ էքսպրօպրիացիան կատարվում է աներեւա-
կայելի դաղանաբարոյ եղանակներով, բուրժուազական
ժամանակներիս յատուկ ընշաքաղցութեամբ և մարդկա-
յին կրքերի ամենաուզեղ խաղերով: Աշխատաւոր ահա
գին ընդհանրութիւնն աղքատանում է մինչև վերջին ծայր
և զրկվելով ամեն սեփականութիւնից, ուրիշ ոչինչ չէ
մնում իրան սեփական, բացի երկու ձեռքից և ուրիշ ոչ-
ինչ միջոց ապրելու, եթէ ոչ լինել վարձվոր ու աշխատել
ուրիշի համար: այլ խօսքով՝ դառնում է պրօլետարի:

Ռուս ժողովուրդն այժմ ենթակայ է տնտեսական
այդպիսի մի պատմական ներքին պրօցէսի, որ գնալով
աւելի ու աւելի խտանում է: Այդ պրօցէսը ժողովրդին
տանում է գէպի կատարեալ աղքատութիւն ու նիւթա-
կան քայքայում: Դա է նրա պատմական բնական ըն-
թացքը: Բայց այդ գէպը սովի երևոյթն անսպայման
չէ, թէև շատ հակամէտ է ամենաթեթեւ պատճառից ան-
գամ յայտնվելու, այնպիսի պատճառից, որ ժողովրդի
նիւթական տաքերը դրութեան ժամանակ անզօր կը
լինի սով առաջացնելու: Սակայն Ռուսաստանի վերաբե-

բուժեամբ սովոր միանգամայն անխուսափելի էր: Ռուս գիւղական ժողովրդի տնտեսական այդպիսի օրգանական զրութեան միջոցին ներկայացրէք ձեզ ուսուսաց կառավարութիւնն իր հարկային ու ֆինանսական սխտէ մով, որ այն աստիճան հարստահարել ու քայքայել է ուսուսաց գիւղատնտեսութիւնը: Ներկայացրէք ձեզ նրան, որ յատկացնում է նիւթական մեծ առանձնաշնորհումներ վաճառականութեան, կապիտալիստներին, որպէս նաև խոշոր հողատէրերին. և այդ գասակարգերին տված առանձնաշնորհումների փոխանակ՝ նա, իր տէրունական պէտքերը լրացնելու համար, կրկին ծանրանում է այն՝ արդէն ահագին՝ հարկերի վրայ, որ ընկնում են աշխատատեղի ժողովրդի գլխին: Աւելացրէք դրանց վրայ այն ևս, որ գիւղացիները վերջին քսան և հինգ տարւայ ընթացքում այնպիսի խիստ ու սխտէմական կերպով են հարստահարվում հողատէրերի, ազնուականների ու վաշխառուների կողմից, որ հազիւ կարողանում են լրացնել տէրունական հարկերի վճարի երկու երրորդ մասն անգամ, այն էլ զլխատորապէս պարտք անելով նոյն հողատէրերից ու վաշխառուներից, քանի որ հարկային վճարը գրամով է: Իսկ վերջին տասն տարւայ ընթացքում, ստատիստիկայի (վիճակագրութիւն) համաձայն, վատ հունձքը Ռուսաստանում դարձել է սովորական երեւոյթ և մի բանի անգամ էլ արդէն տեղի է ունեցել մասնակի սով: Բաւական չէ այդ բոլորը: Յան նաև այն յաճախ ֆինանսական ճգնաժամները, որ ուսուսաց տէրութեան քրօնիկական հիւանդութիւնն է. այն յաճախ գրամական փոխառութիւնները, որ նա անում է զանազան տէրութիւններից: Որտեղից պէտք է հատուցանէ նա այդ փոխառութիւնները, եթէ ոչ, առանց ուղղակի կերպով չլափելու գիւղական ժողովրդի վրայ արդէն բարդված հարկերը, ստեղծելով նորանոր հարկեր: Միւս կողմից միմեանց յաջորդող փոխառութիւնների պատճառով միանգամայն փառագատոր ու անհնարին է լինում ստէսլ՝ ստէսլ իրար ետևից ստեղծել նորանոր հարկեր, և կառավարութիւնը, պէտք եղած ժամանակը, պարտաւորվում է անել դարձեալ նոր փոխառութիւններ: Եւ այդպիսով իր այդ ամբողջ ծանրութեամբ նա ճնշում է իր տակն աշխատատեղի ընդհանրութեանը, որն այդ միջոցների շնորհով ի վերջոյ նիւթապէս ընկնում է բոլորովին և այսօր դարձել է տէրութեան ճորտը:

Հասարակական տնտեսական պայմաններն ու ընդհանրապէս ներկայ հասարակական յարաբերութիւնները և կառավարութեան ֆինանսական ու հարկային սխտէ մը, որը տանում է Ռուսաստանին՝ դէպի տնտեսական խրաւր քայքայում, — ահա՛ այն հանգամանքները, որ պատճառել են սովոր Ռուսաստանում:

Այժմ կարող ենք հետևեցնել, թէ Ռուսաստանի այդ վիճակում ինչ նշանակութիւն ունի սովը և ո՛ր կարող է նա տանել: Մեզ պարզ է հիմա, որ բնութեան մի կոյր խաղն ամենեւին բաւական չէ սով առաջացնելու համար, այլ դրա հիմնաստեղծումն է այն հասարակական տնտեսական պայմանները, որ թագաւորում են ներկայումս Ռուսաստանում:

Ի՞նչ արեց ուսուսաց կառավարութիւնը, երբ յայտնվեց սովը: Նախ նա ձիգ թափեց որքան կարելի է ծածկել, քողարկել այդ: Յետոյ, երբ դա այլ ևս անհնարին էր և մահաշունչ աղետն անգթաբար ակոսում էր բիւրաւոր ներքի կեանքը, յազում սովեալներին և մայրերին ըստի պում մորթել իրանց երեխաներին ու կերակրվել հարազատի դիակով, կառավարութիւնը ջանք արեց մեղմ ու հանգստացուցիչ գոյներով ներկայացնել աղետի էութիւնը: Այսպէս, նա պաշտօնապէս յայտարարեց, թէ երկրում կան բաւականաչափ սերմեր ցանկնու համար, որպէս զի յաջորդ տարին հունձքը հարկաւոր առատութեամբ լինի: Այս յայտնեց, թէ երկրում վաճառականների ձեռքում կայ բաւականաչափ հացահատիկներ, որով կարողանային կերակրվել բոլոր սովեալները, և մի և նոյն ժամանակ արգիլեց հացահատիկների արտահանութիւնը: Կառավարութիւնը նոյնը կրկնում է նաև այսօր, բայց ո՛վ կը հատուց այդ հեգնական առատակներին, — իրողութիւնը խիստ ակնյայտի է: Հետաքրքիր է մանաւանդ, որ հենց այդ ժամանակը կառավարութիւնը, նոյն իրան Ալեքսանդր III-ի ստորագրութեամբ, ցրվեց մի չրջարկական, որի մէջ հազիւ քողարկված ոճով յայտնվում է, թէ կառավարութեան գանձարանն անկարող է յաղթելու ներկայ գրութիւնը և օգնութեան է կանչում մասնաւոր նախաձեռնութիւններին: Բայց եւ թաղրելով իսկ, թէ երկրում կան բաւականաչափ հացահատիկներ, արդեօք սովեալն է, որ կարող կը լինի զքեզ, սովեալը, որի զրպանի վիճակն ամենքին բաջ յայտնի է: Միւս կողմից մասնաւոր նախաձեռնութիւններն արդէն ինքն ըստ ինքեան չափազանց դանդաղ, չափազանց անշան օգնութիւն են հասցնում սովեալներին (ընդամենը երկու և կէս միլիոն ռուբլ մինչև այժմ, մինչդեռ ներկայ աղետի առջին տանելու համար առնուադն 350 միլիոն է պէտք), մանաւանդ որ գրամական հաշիւներում իշտրը գործ դրված բազմաթիւ իրողութիւնները հրապարակով իսկ յայտնի են: Կէ մի և նոյն ժամանակ կառավարութիւնը, որ ինքն մասնաւոր նախաձեռնութիւններին հրաւէր կանչեց, ամբիջապէս յիսոյ շտապեց զանազան կանոնադրութիւններով արգելքներ ստեղծել նրանց առջև, երկիւղ կրելով, թէ չը լինի՝ հասարակութեան այդպիսի միջամտութիւնն ընդունէ՝ քաղաքական կերպա-

բանք: Իսկ ինչ վերաբերում է հացահատիկներն արտահանելու արգելքին, դրանից, որպես առհասարակ Ռուսաստանի ներկայ տնտեսական դրությունից, կարող են օգտվել միայն վաճառականությունը՝ նրանց գների բարձրության շնորհիվ ու հողատերերը, որոնց ձեռքն են ընկնում գիւղական հողերը և որոնց մօտ գիւղացին էլ դառնում է վարձվոր - ստրուկ:

Այսպես, զայիս՝ հանգում ենք այն կետին, որ սովոր Ռուսաստանի գիւղական ժողովրդի մէջ արդէն ստացել է քրօնիկական կերպարանք, իբրև հետևանք նրա տնտեսական պայմանների, ըստ որում այս անգամ չաւ երևան եկաւ այնպիսի ընդարձակ ծաւալով ինչպէս երբեք առաջ: Եւ այդպիսի վիճակը սպառնում է տևել տարիներ, մահացնելով ոչ միայն գիւղացիներին, այլ և գործարանական բանուորներին՝ ասլուստի տարրական պէտքերի սղութեան պատճառով և հարուած կը տայ նաև ինդուստրիային: Եւ այդ վիճակը կը տևէ շարունակ, մինչև որ աւճառական կերպով չը բարենորոգվին հողաշին յարաբերությունները և հարկային ու ֆինանսական սխառմը Ռուսաստանում: Այդ բարենորոգումներն առնել նշանակում է յեղափոխել Ռուսաստանի ներկայ քաղաքական ու սոցիալ տնտեսական բոլոր յարաբերությունները, ձեռք բերելով քաղաքական ընդարձակ ազատություններ: Իսկ քանի տևէ իրերի ներկայ վիճակը Ռուսաստանում, այդ երկիրը շարունակ պէտք է դիմէ դէպի տնտեսական անանկություն և իր քաղաքական կարգերի կատարեալ անկարգություն: Բայց և իրերի այդ վիճակը, միւս կողմից, գնալով առաւել ևս կը կնճռոտվէ, կառավարութեան գրութիւնը կը դառնայ առաւել կրկնական, առաւել անկանխելի: մինչև որ կը հասցնէ նրբան իրական կատարեալ անանկութեան:

Նախադրուածքները ամբողջ Ռուսաստանն ընդհանուր տնտեսական քայքայումից ու անանկությունից և սահմանները հասարակական նոր կարգեր՝ նպատակադրմար ժողովրդի բարեկեցութեան — ահա՛ այն մեծ խնդիրը, որից կախում է այդ երկրի ապագան: Ռուսաստանի ճշմարիտ առաջադէմ, որպէս և ուրիշ ընդգիմադրական տարրերը պէտք է իմանան և կիմանան կատարել իրանց պատմական մեծ գերը և չին ուշանալ նախաձեռնելու յեղափոխական գործունէութիւնը, որի վրայ նրանց մօտ նանիչ է անուս իրերի երկաթէ տրամաբանութիւնը: Ռուսաստանում տեղի կունենան մեծամեծ գէպեր, և իր բոլոր սահմանադրութիւն վայրերով սկսած ֆինլանդիայից մինչ Սնդրիովկա, նա ամբողջ կը ցնցվէ մի ծայրից միւս ծայր, մինչև ամենախուլ անկիւնը: Այդ մեծ խնդիրն, այդ մեծ գործը միակերպ զօրութեամբ վերաբերում է Ռուսաստանի բոլոր այլ և այլ ազգերին միաժամանակ:

նակ և պահանջում է նրանց բոլորի ընդհանուր գործակցութիւնը: Ռուսաստանում այդ մեծ խնդիրն ընդհանուր լինելով բոլոր ազգերին, մէկ ու ընդհանուր էլ պէտք է լինի ամենքի համար դրա լուծումը, քանի որ այդ ազգերն օրգանապէս միացած են իրար հետ: Ամենքի համար Ռուսաստանում դա ընդհանուր գործ է: Ռուս միապետութեան տակ ճնշված ազգերը թող իմանան այն պատմական ճշմարտութիւնը, որ հասարակական կեանքում ժողովուրդներն ամեն բան ձեռք են բերում միայն հասարակական կուռով: Այն ժողովուրդը, որ չէ մղում այդպիսի կռիւ, ոչինչ չէ կարող ձեռք բերել:

ՄԻ ՄԵՐ ՍԻՍԼ

(Շարունակութիւն «Հնչակի» Թ. 1. 1-ից և վերջ.)

Թիւրք անկարգ կառավարութիւնը ունի իրեն նման անկարգ գործ մը, մանաւանդ փոքր - Ասիոյ մէջ, ուր թւով ալ շատ սահմանափակ է, և այդ գործը կիսամեծ և կիսամեծ գրեթէ ամենին չը ստանար շնչին փառա իսկ: Այդ պատճառաւ հասկնալի է այն մեծ դժգոհութիւնը, որ կը տիրէ գործին մէջ կառավարութեան գէմ, և այդ դժգոհութեանց բուռն արտայայտութիւններուն քանիցս տկանատես եղած ենք: Իր գործին այդ վիճակին մէջ՝ կառավարութիւնը իր ամբողջ յոյսը դրած է տաճիկ ժողովրդական մոլեռանդութեան վրայ: Խրեցէք իրմէ վերջ, նոյս գոնէ մէկ աննշան փոքրամասնութիւնը, որով ալ գայթակղիչ օրինակ մը կըլլայ ժողովրդական մնացեալ բազմութեան համար, և կառավարութիւնը կորսնցուցած կըլլայ իր աջ թևը: Անուրանալի է որ եթէ տաճիկ ժողովուրդը ոչ միայն հակառակ, այլ գէթ անտարբեր լինէր գէպի մեր գործերը, մեր դասը տանելու մեծամեծ առաւելութիւններ կունենայինք անկասկած: Ուշադրութեան արժանի կէտ մ'է, թէ տաճիկ ժողովրդեան մոլեռանդութիւնն այնքան չէ որ, տեսնելով հայկական շարժումները, ինքնաբերաբար ելլեր հայոց գէմ: Թիւրք պաշտօնէից կողմէ գրգռուելով է որ տաճիկ ժողովրդի մէջ կը սկսի բոլորքի մոլեռանդութեան կայծը և յորդորվելով պաշտօնեաներին կը յարձակի հայոց գէմ տոնց շարժումներու ժամանակ: Սակայն թիւրք պաշտօնեան մեծապէս կորսնցուցած է իր ազգեցութիւնը տաճիկ ժողովրդեան վրայ, և եթէ այս վերջնոյս ընդհանուր բաղմութիւնը տեսնելու ըլլայ, որ իր մէջէն կան շատեր, որք կը համարեն հայոց շարժմանց և կամ անտարբեր կը գտնուին, տաճիկ պաշտօնէի ձայնն անոր վրայ հմայք մը չունի նա: Միայն մեղ հարկ է գիտնալ վարուել տաճիկ ժողովուրդին հետ, չը չօգտվել նորա կրօնական զգացումը, չը վիրաւորել նորա ազգային անձնասիրութիւնը, և ընդհանրապէս ոչխառել ապացուցել իրեն հայ յեղափոխական նաց կղբայրական վերաբերութիւնը գէպի իրեն, տաճիկ

Ժողովուրդը, նկատել տալ իրեն որ հայք գէտ են տա
ճիկ կառավարութեան և պաշտօնէութեան, որք կը ծծեն
ո՛չ միայն հայ, այլ և թիւրք ժողովրդի արիւնը և գլո
րած են նորան աշխատութեան, թշուառութեան անդնդին
մէջ: Հարկ է նկատել տալ թիւրք ժողովրդեան, — ո՛չ
միայն խօսքով որ բաւական չէ, այլ և գործով — թէ
հայ յեղափոխականը պաշտպանելով հայոց դատը, հայոց
շահերը, գործով պաշտպանած կըլլայ թիւրք ժողովրդ
հաս շահերն ալ:

Կը կրկնենք, մեր մեծ սխալն է տաճիկ ժողովրդէն հե
ռանալը, իրր թէ այդպէս կը պահանջէ ազգասիրութիւնը:
Մեր այդպիսի ազգասէրները լաւ կընեն, եթէ քիչ մը ա
ւելի հոգ տանեն իրենց մտաւոր զարգացման վրայ,
քիչ մը աւելի լաւ հասկնան հայոց շահերը և հանրա
կան կեանքը: Հայաստանի մէջ, անշուշտ այդ ժամանակ
գէթ մինչև աստիճան մը կը մթնեն նոքա, թէ որչափ
մշակասկար է նոյն իսկ հայոց դատին համար զրացի ժո
ղովրդիներն իրարու գէտ գրգռել և թշնամացնել: Հայն
ու թիւրքը գրգռել իրարու գէտ մի այնպիսի պոռոտախօ
սի գործ է որ „իր քթի ծայրէն անդին բան մը չը տես
նար“ և որոյ գործունէութեան ասպարէզն է չուկան, իսկ
գործը՝ փողոցային կռիւներ յարուցանել և անոնցմով
զուարճանալ: Զաբգացած, ագնիւ, խոհուն և սիրա ունե
ցող հայը չէ կարող ատել ամբողջ ազգ մը, առաւել ևս
քաղաքականապէս և անտեսադէպ վերջին ծայր ճեւեալ
ազգ մը, ինչպէս կը ներկայանայ տաճիկ ժողովուրդը:

Ժամանակը և նպատակը ճեւեալ ժողովուրդներու մի
ութիւն կը սահմանէ: Այդ մութեան մասին վիճարանու
թեան տեղի տալը հիւանդ զգացման և տգիտութեան
արդիւնք է: Ապա ուրեմն եթէ հակառակութիւն, փիճո
բանութիւն տեղի ունենայ՝ այդ միայն կերպրու, միջոց
ներու վրայ, այսինքն թէ ի՞նչպէս, ի՞նչ հիման վրայ և
ի՞նչ եղանակներով կարելի է միանալ խորհեցէք:

Կը վերջացենք մեր խօսքը պին — պաշի մը (հազարա
պետ) ըսածով, որով և վերջացաւ մեր նորա հետ ունե
ցած խօսակցութիւնը հայկական շարժման վերաբերեալ:

„Եթէ ստոյգ է ձեր ըսածը թէ հայերը երբեք նպա
տակ չունին եղեր տաճիկ ժողովրդեան մէջ կոտորածներ
ընելու (կոտորած, չիւտեց նա խնդալով), այլ ընդհակա
ռակն եթէ անոնց նպատակն է միանալով տաճիկ ժողո
վրդին հետ, կուե՞լ մեր կառավարութեան գէտ, այն ա
տեն ո՛չ միայն ես, այլ և եմեն բանիմաց տաճիկ ազգա
սէր, զինուորական ըլլայ նա, թէ պաշը — պօղոք, կարգարա
ցնէ ձեր նպատակը և կը մասնակցի ձեր սկսած շարժման:”

Քարբերդ:

Ազատաւէր:

Թ Ղ Թ Ա Կ Յ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ն Ե Ր

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԹԻԻՐԳԻԱՅԻՑ

Կ. Պոլիս, 20 գեղտեմբեր 1891.

Կուգամ հաղորդելու ձեզ չարք մը տեղեկութիւններ

Գաղտնի ոստիկաններ վերջերս ունեցած չփոթութիւն
ներէն օգտուելով ստակ կորզելու նպատակաւ՝ անտեղի
և չնշին պատճառներով հայերը բանտարկել կուտան և
չեն թողուր, մինչև որ խզոտ ոսկոր մը չը ստանան: Այս
ստոր միջոցները աւելի գործ կը զնեն հայ մատնիչները,
քան թիւրք լրտեսները: Վանէն գաղտնի լրտեսութեան
պաշտօնով աստ եկած՝ մատնիչ Գէորգ Չըրաղեանը
կարնեցի քանի մը պանդուխտ վաճառականներու քով
կերթայ և հայրենասիրական ջերմ խօսակցութիւններ
կընէ: Երբ կը տեսնէ որ այդ մարդիկ իր որոգայթը ից
նալու մտադրութիւն չունին, կըսկսի քիչեր ցարեկ հետե
ւել նոցա ամեն մի քայլին: Օր մը, երբ նոքա Բերայ ըզ
րօնուլ կերթան, այդ թաղին մի փողոցին մէջ յանկարծ
կը ձերբակալուին, և խզուր տեղի՝ 6, 7 օր բանտին մէջ
տքնելէ յետո, պարտիզակցի Վահան վարդապետին, որուն
երեք ոսկի կուտան, միջոցաւ հազիւ կազատին: Գաւա
ճան լրտեսներու երամակ մը, ժողովրդեան տաճի
ծունեայ և օգտակար ձեւանալու համար, իրենց մի մը
բանասարկել տուածը՝ միւսը՝ քանի մը ոսկի կաշառով
արձակել կուտայ իրր գործունէութիւն:

Եւսպին Գարահիսարի հայերէն 30 35 հոգի՝ բանտարկ
ուած են լրտեսէ մը զրպարտուելով, և այդ լրտեսն ալ
հոկտեմբեր 25 ին 15 կտոր ըրած են հայ քաջները: Կիրա
սօսի մէջ տրապիզօնցի հայ երեսուսարդ մը բանտարկե
ցին ոչինչ պատճառով:

Քաղաքիս մէջ Զէմպէրլի Թուշ զոնուող Սաման
պէյի տպարանի մէջ հայ ապագրապետի մը տպարանը
ամսոյս 18 ին գիշեր ատեն ոստիկանայ ճախարարը ան
ձամբ՝ խուսէ մը զինուորներ հետը առած՝ կը կոխէ. սա
կայն մշակասկար ոչինչ չը գտնելով՝ ձեռնունայն և ամօ
թաճար ետ կը դառնայ:

Սեբաստիոյ նահանգին Աղտ գիւղի մօտակայ մար
ման տներու մէջ նոյեմբեր ամսոյ սկզբները յիշեալ
գիւղի հօտերը արածած միջոցին վեց զինեալ շէրքէզներ
երեք անգէն հովիւներուն վրայ կը յարձակին, որոնցմէ եր
կուքը կապելով՝ փոսի մը մէջ կը ձգեն, իսկ միւսը քիչ
մը ճարպիկ վրթելով՝ քարերուն մէջ կը պահուի և ին
քը զինքը կազատէ: Չէրքէզներ ոչխարներէն ընտիր մա
սը զատելով՝ կառնեն կը տանին: Պահուող հովիւը գիւ
ղը հաւար կը կանչէ, որոյ վրայ գիւղացիք, ոմանք գէն
քով, ոմանք բահով, ոմանք փայտով զինեալ կը վազեն
ուազակաց ետեւէն: Գիւղացիներէն Նշան Մալխաս
եան անուն մի հայ, որ հուանգուն բնաւորութեամբ նը
շանաւոր եղած էր, ամենէն յառաջ կը վազէ և կը յար
ձակի աւազակաց վրայ, որոնցմէ երկուքը կը զիմադրեն,
իսկ մնացած չորսը ոչխարներ կը քշեն: Նշան կը
բռնուի երկուքին հետ և կը միրաւորէ զանոնք,
բայց բոլոր վեց շէրքէզներն ալ միանալով կը յաջողին
սպաննել սրտոտ երիտասարդն, որոյ ընկերք վրայ կը
հասնին, երկու միրաւորեալ շէրքէզները կը ձերբակա

ինն, իսկ միւս չորսը՝ ոչխարները թողութիւն կը փախչին։
Հայ գիւղացիք ոչխարները առնելով յետ կը քնն գիւղ
և ձերբակալեալ չէրքէզներն ալ կառավարութեան կը
յանձնեն, որ սնկատկամ ազատ պիտի թողու՝ ըստ իր
սովորութեան։

Կ. Պօլիս, 23. 11 փետրուար 1892.

Նոյեմբեր ամսոյ սկզբները Հայ աստատակաց խումբ
մը ռուս տաճկական սահմանազխոյն վրայ Եօն ճաշու
անուն գիւղի մը սօտ քիւրդերու հետ կռիւ բռնուելով
30 հոգիէն աւելի կըսպաննէ։ Սակայն ի վերջոյ կիրճին
մէջ գտնուող ինն հայոց խաղամթերքը վերջացած լինել
յուն ստորադամ կողմէն փախչիլ, բայց գծրազգարար
անյաճող, և կը բռնուին, անխնայ միջոցներով կը սպան.
նըին քրդաց կողմանէ։ Տեղական կառավարութիւնը
քննիչներ կուղարկէ այդ ինն սպաննուած հայոց ու.
քեր լինելը ստուգելու, որպէս զի տառնց ազգականնե.
րէն ու ընտանիքներէն վրէժ (?) լուծէ։

Եւրոպացի յանձնակատար (զօմոսիօնճի) վաճառական
մը Պօլսէն կը հետագրէ կարին զամուղ Հայ վաճառակա
նի մը թէ « տիմութ անուամբ շուխան այս ինչ գետով
կրնա՞մ գրկել ձեզ եթէ կուզէք իմաց տուէք որ գրկե՞ք »։
Այս հետագիրը տալէն երկու օր վերջ՝ թիւրք կառավա.
րութիւնը գալով՝ եւրոպացի վաճառականը կը հարցա.
քըննէ, թէ « տիմութ ի՞նչ ըսել է, և այլն »։ Վախնալով
թէ տիմութ տիւնամիթ (ուժանակ) կը նշանակէ և
թէ կարին մեծ քանակութեամբ ուժանակ կը գրկուի։

Սուլթանի կողմանէ Պօլիս հրաւիրեալ ու հիւրասիր.
եալ քիւրդ պէկերը, որք նշաններ ու բնձաններ առած
վերագարձան, Այալկերտի Հայ գիւղերը կը սրտախն, և
որու քով որ լու ձի մը գտնեն, իսկոյն կառավարական
նշանով կը գրօշմեն ձիուն վրան և կըսեն « այսուհետեւ
մերն են այս ձիեր, լաւ խնամելու է, որպէս զի ի պա.
հաճել հարկին հեծնեմք, երբ պատերազմի գնամք »։ Կա.
ռավարական գրօշ կրող ձին ոչ որ կը համարձակի գը.
նել նոյն իսկ կէս գնով։

Նոյեմբեր 17 ին կէս գիւղերին հարկահաւար ոստիկան.
ներ Տրապիզոնի մօտակայ Սամարուքսա գիւղէն 80
ամկայ Յակոբ Փիլոսեան անունով Հայ մը երկու
ժամու չափ ծառի մը կապեալ կը պահէն տեղատարափ
սնձրելի սակ՝ գիւղին զինւորական արաց Հին մնացած
(պաղայա) պարտուց վճարման համար, ին երկայութեան
20. 25 զիւղացոց Ներկայ եղող գիւղացիք ևս նոյնպէս
պիտի կապուին եղբւր, բայց երկու սակի պարտք բնկելով
կաշառք կուտան և կազատին։ Գերունին Տրապիզոն եկած
է կուսակալին բողոքելու համար, բայց տարակոյս չը կայ
որ անյանի պիտի մնայ, ինչպէս անցեալները առեանդ.
ուած Հայ պատանիի մը Բղթքը։ Կառավարութիւնը խիստ
չափ կը նեղէ ժողովուրդը տուրքերի համար։

Դիտակ.

Յունվար 22 ին, ուրբաթ գիւղերը ոստիկանութիւնը
Նար. Պէյի տունը կոխելով թղթերու և գրքերուն հետ
միասին կաննէ՝ կը տանի զՆար. պէյ։ Ուրբաթ և շա.
բաթ օրերն ոստիկանութեան զուռը կը բանտարկուի և
կը հարցաքննուի։ Հարցաքննութենէն կը հասկցուի որ,
իրը թէ եւրոպական թերթերէն « Թանի » և « Վօնիթէ
օռի » նամակ գրելով՝ պալատի կամ կառավարութեան
գաղտնիքները կիմացունէ եղբւր. բոսի թէ ձերբակալ.
ուելուն առջի օրը, առ « Թանի » խաբարութիւն և իր
եղբորորդւոյ Լեոն պէյի ուղղեալ երկու նամակները բռն.
նուած են Գաղղիացոյ մը ձեռք, զորս նամակատուն յանձ
նելու կը տանի եղբւր։ Շաբաթ օր ցորեկէն, հարցաքննու
թեան ատեն, ոստիկանութեան կողմանէ լանչուած են
պատրիարքական փոխանորդը, կրօնական ժողովոյ ատե
նագետը, պատրիարքական գործակատար Ֆրէնկեան Ս.
բահամ Էֆէնտին և երկու թաղական խորհրդոյ ան.
դամք, որք ոստիկանութեան որոշմամբ հարցաքննութեան
սենեակի կից մի վարագոյրի ետեւ սրահուած՝ մօտիկ կը
ննն, թէ ինչպէ՞ս Նար. պէյ կը խոստովանի Նազըմ պէյի
առաջ իր գործած յանցանքները։ Պահուած ունկնդիրք
իրողութիւնը կը տեղեկագրեն պատրիարքին, որ իր մի
կտեղակա կը գաղարկեցունէ զՆար. պէյ եկեղեցական
բոլոր պաշտօններէ։ Այդ անակնկալ կտեղակը շատ պաղ
տպաւորութիւն թողուց հասարակ ժողովրդեան վրայ.
Կիրակի սրը արդէն հարցաքննութեան վերջնական ար.
գիւնքը՝ այն է զինքը Ա. քիա արքայապետ վճիռը Նար.
պէյին կը հաղորդուի։ Սակայն կիրակի իրիկուն Նազըմ
պէյը իր կառքին մէջ գնելով զՆար. պէյ սրաւատ կը տա
նի, ուր նախարարական ներքին յանձնախումբին առաջ
(այս նախարարական յանձնախումբը որ մասնաւորապէս
կազմուած է հայկական խնդիրը բնկելու կարգադրելու
(խափանելու) պաշտօնով կայ ու կը մնայ և պիտի մնայ
անշուշտ մինչև վերջնական լուծումն հայկական խնդրոյ)
կրկին կը հարցաքննուի և կը խոստովանի թէ վերոյիշ.
եալ յանցանքը գործած է զրամի կարօտ լինելուն պատ.
ճառու և ապա՝ պաղատանօք կոյտերական գթութիւնը
կը հայցէ։ Սուլթանը որ իրր վարագոյրի ետեւէն մօտիկ
կընէ եղբւր, Նար. պէյի զղջումը և պաղատանքը լսելէ
վերջ՝ իրր ըսած է « չեմ հաւատար որ Նար. պէյը բոլոր
րովին իմ գէ՞մ վատ գտնուի, այս անգամ՝ սխալած է, ուս
տի կը ներեմ իրեն »։

Հարցաքննութեան մէջ իմիջի այլոյ կը հարցունեն,
թէ զուք հայերդ զանազից էք զաղտնադէս ոսլթան
Մուրատի և անոր կուսակցութեան հետ և գործակից
նորա ազատման համար եղած դաւադրութեանց հեղի
նակաց, զի սուլթան Մուրատ ձեզի խոստացած է ինքնօ
րինութիւն չնորհել և այլն և այլն։ Իր հարցունեն նաեւ
թէ ուսական զեապանի հետ ի՞նչ խօսեցոք երկու ժամ
ուայ մէջ երբ երկու օր յառաջ անոր մօտ գնացիք (ուս
ական զեապանին հետ տեսնուելէն կառավարութիւնը կը
կասկածի թէ կառավարական գաղտնիքները ուսաց
կառավարութեան կը յայտնէ)։

Նար. պէյի պատմած այս ճախորդ գէպը, որոյ պատ
ճառը ինչ որ ալ լինի (թէ՛ մատնութիւն և թէ՛ կառավա
րական ու կուսակցական մեքենայութիւն), մեծ դժբաղ.
ղութիւն նշաւ նորա համար և որոյ հետեանքը եղող
իր գրած ու հրատարակուած մեղադրագիրը խիստ վատ
տպաւորութիւն թողուց Հայ ժողովրդեան վրայ, որով

լու համար, հազցներով իրեն իր քրդի տարադ հագուստը և իր հրացանն ալ ուսը դրած՝ այնպէս կապկապած՝ տասը ոտտիկանի ընկերակցութեամբ Բաղէշ կը գրկեն զինք, ցոյց տալու համար կուսակալին թէ Մշոյ աշաւուրջ կառավարութիւնը ինչ մեծ որս ձեռք անցուցած էր... Միսն Բաղէշ հարցաքննուել վերջ՝ նոյն ոտտիկաննէ քով կը վերագործուի ի Մուշ ճամբան Աւաղուտ գիւղը կօթեանին, ոտտիկանք կեննեն ձիերը դարմանելու, — իրենց գլխաւորն ալ իսբէնտէր ազա՝ իր թրջած զգեստները չորցնելու համար կռնակը բուխերիկին ճար ճատող կրակին կը դարձնէ և կըզգուշացնէ իր ընկերնէրը բսկով «լա՛ւ հսկեցէ՛ք, չըլլայ որ այդ շունը փախուստի փորձ րնէ»։ Իսկ ոտտիկանք կալանաւորին վրայ ար համարհական և հայհոյիչ խօսքեր կը տեղացնեն։ Միսն կատաղած՝ հնարիւք իմն կը յաջողի իր կապանքներն ար ձակել, ոտքի ելնելն, պատէն կախուած իր հրացանն ու փամփուշտներն առնելն ու վրան կապելն, իսբէնտէր ա զայի ետեւէն դուրս սողոսկելն և «հա ես կերթամ, թէ կրնաք՝ զիս րննեցէ՛ք» ըսելն մէկ վայրկենի դորձ կը լինի։ Ոտտիկանք կը հալածեն զինք, բայց Միսն ձեռք չի նար այլ ևս։ Երբ ոտտիկանք ձեռնաթափ յետ կը դառնան, կառավարութիւնը ամօթէն ու զայրոյթէն ինչ ընեն լիքը չի գիտի։ Իսբէնտէր աղան պաշտօնանկ կը լինի, ամեն հոգի ոտտիկաններ կը զրկուին ի հետախուզութիւն, ամբողջ ամիս մը ի գոյք կը փնտռեն զինք, վերջապէս երեսունի չափ հեծեալ ոտտիկանախումբ մը Չխարայ գիւղերը կարգաւ պատելով և ամեն տեղ գեղացիները ձեծելով և շարչարելով կը գտնեն նորա հետքը, կերթան Մառնիկ գիւղը, ուր Միսն մեղ անխմանալի պատ ճառով մը կսպասէր և չէր փախած, կրկին կը ձերբա կալն զինք, կը բերեն իր գիւղը ուր պահած կը լինի իր զէնքերը, կառնուն զէնքերն ալ և կը բերեն Մուշ յիսունի չափ ոտտիկանօք, Կորա Մուշ մուտ գործած ատեն 3000 ի չափ տաճիկ կը թափին գուրս տեսնելու հայ աւաղակը։ Այսպէս սարսափ կը ձգէ տաճկաց վրայ Միս, որ ըստ մեղ միջակ անձնաւորութիւն մը է։ Չորոյց կը պտտի թէ բանտին մէջ Միսն բարբարոսք շարչարանաց ենթարկած են՝ փայտեայ տանջարանի մը մէջ պրկելով իր ոտքերը։

Միսոյի ձերբակալութիւնը և բոլոր նախորդ ձերբակալութիւնք ոչինչ կապակցութիւն չունին Մշոյ մէջ պատահած խուզարկութեանց և ձերբակալութեանց հետ, որք յուզեցին ամբողջ Մուշ քաղաքը և որոյ բուն շարժառիթները կառավարութեան խելագատակին մէջ ծը նունդ առած տարրեր կասկածներ են...

Կեկանմբերի 5 էն սկսեալ քսանի չափ ոտտիկանք՝ սուրները հրացաններուն բերանը զարկած՝ ամեն օր թաղերը շրջելով՝ կասկածելի համարեալ տեղերը խուզարկեցին։ Այլ մի տեղ բան չեն գտներ, միայն վերին թաղի Ստեփան վարժապետ Տէր Մկրտիչեանի տունը խրիման հայրիկի «Վան գոյժ» էն մի ձեռագիր պատճենը գտնելով՝ գիշերանց ձերբակալեցին վարժապետը որ անմիջապէս Բաղէշ գրկուեցաւ, ուր կը մնայ ցարդ։

Կը խուզարկեն նաև Միացեալ Ընկերութեանց Ներսէսեան վարժարանը և թէ և ոչինչ չեն գտներ, բայց առանց յայտնի պատճառի կը ձերբակալեն վարժարանի գլխաւոր ուսուցիչներէն Վահան Մոզեան և մի ուրիշ ուսուցիչ (այս վերջինը քիչ վերջ կարճակեն)։ Երկուսն ալ ձերբակալուեցան և յետոյ արձակուեցան Չորոյ թաղի տէր Յարութիւն աւագ բահանայն և ս. Մարինէ թաղի Սէկունի տէր Կարապետ բահանայն։ Կը խուզարկեն նաև Փօթիկեանց տները և կը ձերբա կալեն Արշաւիր Փօթիկեան, Վահան Կռնչոյեան, Երզնկացի դերձակ Յարութիւն և այլ մի բանի անձինք, որոնք ուսուցիչ Մոզեանի հետ տակաւին բանտը կը մնան։ Կինճ զաւառակի փոխ առաջնորդ Վարդան վարդապետը, որոյ հետ թշնամացած էր Արտաշէնի գայմազամն և որոյ վրայ գլխերանց իր առաջնորդարանին մէջ քնած ատենը պատուհանէն մարթինի գնտակ մը արձակուած՝ բայց հարուածը վրիպած ըլլալով՝ գնտակն հետն առնելով Մուշ եկած էր, թէ սոյն գէւաթին դէմ բողոքելու և թէ՛ գայմազամին դէմ՝ դատ պահանջելու, ամսօրեայ ժամանակ ի գուր դեգերելէ և իր բողոքներն անխելի մնալէ վերջ՝ երբ ս. Կարապետ վանքը կը վերագառնար Մշոյ առաջնորդարանի ըս պատուար Սարգսի ընկերակցութեամբ, չուկայէն անցած ատեն երկուքն ալ կը ձերբակալեն, կը խուզարկեն նոցա գրասենները և կը գտնեն անոնց քով նամակներ, այդ թղթերը քննութեան կենթարկեն և չը գտնելով՝ փնտա կար բան մը՝ զանոնք կարճակեն։ Ձերբակալեցին և արձակեցին նաև Պաղլու գեղի ռէս Յովհաննէսը և ս. Յովհաննու վանուց տիրացու մը, որոյ քով գտնուած թուղթն ոչ այլ ինչ էր բայց միայն ամուսնութեան վկայագիր։ Կերթան կը խուզարկեն նաև Առաքելոց վանքը, ուր ոչինչ կը գտնեն։ Շատ ախ զաւառը ոտտիկաններ կը զրկեն և կը ձերբակալեն Կէրմաւ գեղի ռէս Գրիգորը, զոր և կարճակեն յետոյ։ Ս. Յովհաննու վանուց հայր՝ Առաքել վարդապետը որ նուիրակութեան համար կերթար Նեբբին Գաշաւ վանքին թեմերը, խիզան գաւառակի Փարկաս գեղն ետ՝ չը դարձնեն, կասկածելով որ ժողովուրդը գրգռելու համար կերթայ, ապա թէ ոչ, կըսեն, նուիրակութեան երթալու համար Մշոյ կառավարութիւնէն արտօնութիւն պէտք էր առնուլ... Գրեթէ քաղաքին բոլոր երեւելաց տները խուզարկուեցան այս մի քանի շաբաթներու մէջ և գեւ կը շարունակուին խուզարկութիւնք։ Գալտեալ ոտտիկանք և լրտեսք կը շրջին քաղաքին շրջակայ վայրերը, վերջապէս հալածուին ընդհանուր։ Այս խտտութեանց ի գործ դրուած առաջին երկու շաբաթներուն մէջ՝ մանաւանդ ամբողջ քաղաքին մէջ յուզումն ու սարսափը ընդհանուր էր, հայ և տաճիկ իրարմէ կը վախճան և գրեթէ իրարու հետ խօսելու չեն համարձակիր, իրկունները ժամը տասն շերկուրէն առաջ բոլոր խանութները կը գոցուին և գլխիւր հայ թէ տաճիկ ահ ու գողի մէջ հսկում կընեն, ոչ ոք կը համարձա կի գուրս ելնել տնէն, բայց հարսանեաց հանդէսներու առիթէն, որք այս եղանակիւ շատ կը պատահին ի Մուշ։

խակ ուրիշ ատեն քաղաքին փողոցներուն մէջ գիշերապահ խումբերու կանոնաւոր ուսնաձայնը և շանց կաղկանձը միայն կը լսուի կերերի թէ կառավարութեան այս ցնոր եալ խտուրթեանց և խելառ ձերբակալութեանց շարժառիթ եղած են դարձեալ մի քանի հայ մանուկներ, որոց ոչք լինելը տակաւին որոշակի չը գիտցուի. խեղճերն ի բնէք ալ մեծ բան մը չը գիտնալով՝ յեղափոխականաց ինքնատուղճ ցանկեր յերկրած և յանձնած են կառավարութեան, բայց ինչպէս ըսինք, այնքան յամառ հետախուզութիւնը ոչինչ երեւան հանեցին, բայց միայն կառավարութեան անձարակ ձախողականութիւնն և անխորհուրդ ընթացքը որ նայն իսկ տեղացի թուրքաց արհամարհանաց և մեղադրանաց արժանացաւ: Նամակաւորուեց նա մակաները բայց կընդունի և եկած նամակներն ալ բանալէ և քննութեան բովէն անցունելէ վերջ միայն կը յանձնէ հասցէատարը:

Այսպիսի տաղնապալից և փոթորկալից ժամանակ մը հասաւ պատրիարքի կոնդակն, որ զմեզ յանդարտութիւն կը հրաւիրէր և թուրք կառավարութեան մեր ժողովըրդին առատաձեռնած անսպառ բարեքները կը թուարկէր, կրնաք երևակայել թէ ինչ գառն հեղնութիւն էր այդ մեր ցաւուց և տառապանաց: Դոգովուրդն զայրացմամբ իմալած էր մի այդպիսի կոնդակի ժամանումն և կիրակի օրը երբ պատարագի ժամանակ քահանայն ձեռքն առաւ կոնդակն կարդարու, ներկայ ժողովուրդը սատանայապէս փախչելով պէս նկեղեցիէն դուրս թափեցաւ, ունեղիր չը մնաց եկեղեցւոյ մէջ, հետեւարար և չը գիտեմք թէ արդեօք քահանայն ինքն իրեն համար կարգաց կոնդակը, թէ զանց ըրաւ:

Հայերու գէմ ի գործ դրուած ճնշումներն և խտուրթիւնք ըստ բաւականին ի վեր հանեցինք. իսկ կան կարգ մ'ն ախալահոգ տնօրինութիւնք, նախադգուլութիւնք, հայոց կողմէ պատահական շարժում մը անմիջապէս խեղդելու համար: Այս նախադգուլութիւնք և պատրաստութիւնք փութոյ անդուրթեամբ յառաջ կը տարուն և այն շափ կարեւոր են որ կարելի չէ բեղեայն անցնել: Առաջ վարտութիւնք փոխանակ երկրին ապահովութիւնը իր գէթ անուամբ կանոնաւոր զօրաց յանձնելու, այժմ կուղէ զինուորապետ և սպառազինել թուր իսլամ ժողովուրդը, մանաւանդ քրիստոնէի անկանոն հրոսակները վերածել կանոնաւոր զօրազուններու: Այլ յիշէ ամեն ոք թէ կառավարութիւնը ամեն կողմերէ քուրդ ցեղապետներ անցնալ տարի Պօլիս կանչելով՝ զանոնք զինուորապետաց, դարձող ցեղապետք ամեն կողմ կը ջանան զինուորական կազմակերպութիւն մոցունել իրենց ցեղերու ժողովուրդին մէջ, շարունակ կառավարութիւնն զազունի հըրամաններ կընդունին և պատերազմի կը պատրաստուին: Այս հորաւային կողմի քիւրդ աշխարհը օգուտ քաղելով իրենց կէս անկախ դիրքէն, ցարդ չէին պատասխանած թուրք կառավարութեան զինուորապետութեան հրաւերին: Ննդամիտ կառավարութիւնը իրենց մէջ կը բռնամոլ մօլլաներ ուղարկելով անոնց մօքերն պատրաստելէ վերջ՝ այս անգամ այդ ցեղապետներն ալ հրաւիրած է խուրդ գաւառակի կեղծօն փաստաւոր ատանք մեծամեծ խտտմամբ: Քիւրդերը միաք ունեն այս անգամ ընդունի կառավարութեան հրաւերն, առանց զնո համարել իրենց անկախութեան առաւելութիւնները: Կրէք ոչ մի բռնակալ կառավարութիւն այսքան վայրենի տնօրինութիւն մը ըրած չէ, որպէս այս տնօրինութիւնը, որով մի կողմէ զինաթափ ընելով երկրին ազգայրը նահապետան մեծ մասը, միւս կէտը կը զինուորապետէ:

Իրենց ձեռքը պաշտօնապէս զէնք կուտայ առաջինները խողխողելու համար, երբ սոքա յանուն իրենց արգար պահանջներուն ոտքի ենեն:

Այս պարագային մէջ քաւ լիցի՝ հայ յեղափոխականացը յուսահատիլ, այլ մենք պիտի շարունակենք անխափ և երկաթի կամքով մեր գործն և պիտի կուխմք ամեն թշնամի տարերաց գէմ: Մեր գործը միայն բռնապետ կառավարութեան գէմ է և ոչ թէ կուղեմք ցեղական ատելութեան յագուրդ տալ և կրօնական պատերազմ հրատարակել ոչ բրիտանեայ տարերաց գէմ: Մեր պայքարը անխտիր համարն տեղական ժողովրդի քաղաքական և տնտեսական ազատութեան համար է, որմէ հաւատարապէս պիտի օգտուին մեր իսլամ հայրենակիցք: Բայց երբ բարբարոս կառավարութիւն մը իր զօրքերէն զատ՝ կուղէ օգտուիլ և ագէտ, միւսեանց ժողովուրդ մ'ալ հանէ մեզ գէմ, մենք պիտի պարտաւորուինք նորա գէմ՝ եւս կուել յուսահատ յամառութեամբ: Այն ատեն ժողովուրդ ժողովուրդի տրեան մէջ պիտի թաւալի, եղբայր զեղբայր պիտի խողխողէ, գիտակից թշուառ և անգիտակից թշուառ իրարու արին պիտի ծըծեն, և կըրտպա ակամատես պիտի լինի այս եղբայրապալան պատերազմիս: Մենք ետ կենալ չենք գիտեր և բոլոր սպանալիք չեն կարող զմեզ զոգայներ: Մարդկութեան առջև պատասխանատու մենք չենք այս արեւմտ շատ թաւեր համար, զերակատարն է բարբարոս թուրք կառավարութիւնը և հանդիսատես՝ քաղաքակիրթ Եւրոպան:

Ահա մեր վիճակը. երկը չորս ամիսէ ի վեր պատահած գառնութեանց մէջ ամրոգջ հաւաքածոյ մի գրկելու մտադիր էի, բայց գիտեմ թէ «Հնչակի» ծաւալը չը ներեր, և ինչ հարկ, քանի որ ներկայ թղթակցութեան մէջ չօգտիւմ իրողութիւնք ըստ ինքեան բաւական պերճախօս են մեր վիճակն յայտներ: Այսպիսի սքր տաճմիկ վիճակի և տխուր անստուգանքի մէջ կը թեւակոխեմք նոր տարին, որ ո'վ գիտէ ինչ նոր ազգեսներ կը պատրաստէ մեզ, և մեր կողմէ ինչ օրհասական ճգնաց ակամատես պիտի լինի: Եւ «Հնչակի» միջոցաւ կուգամ կրնեմ հայ եղբայր, նոցա մարին, նոցա սրտին, նոցա խղճին, բսելով թէ գործեր շատ կան, մեծ գործեր, մանր գործեր... գէթ որինակ տանեք թշնամիէն, որ կը պատրաստուի, պատրաստուիմք մենք ալ և գիտեմք ամեն յարմար առիթին յարմար ծայն մը բարձրացնել: Գիտեմք մեր մարդկային և պատմական պարտականութիւնը — ահա թէ ինչ կը պահանջէ մեզնէ ներկայ ժամանակ և հայութեան շահերը:

Մարտի.

«Հնչակի» տոն համարի տեղի սղութեան պատճառով՝ այս ամսուայ ընթացքում կուսակցութեանս Գանձարա, ծում ստացված գումարների ցուցալը կը զետեղվէ «Հնչակի», առաջիկայ համարում:

Athènes (Grèce). — M. Beniard. Poste restante.
Իսկ զբաժանական մանդատները (mandat) ուղարկել այս հասցեով. —
Eaux-Vives. (Suisse). — M. Daniel. Poste restante.

Ինդօն. Հայկական ազատ տպարան.